

ՎՐԱԴԱՐԱԿՈՒՄ

ՊԵՏՐՈՍ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

Պարունական գիտությունների թեկնածու

ԱՆԾԱՆՈԹ ԷԶԵՐ ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԱԴՈՆՅԻՑ

Ականավոր հայագետ և հուշակավոր բյուզանդագետ, Ս. Պետերբուրգի համալսարանի հայկական և վրացական բանասիրության ամբիոնի պրոֆեսոր Նիկողայոս Ադոնցը 1920 թ. ապրիլին ընդմիջտ հեռացավ Ռուսաստանից: Մեկ տարի մա բնակվում է Լոնդոնում, ուր համագործակցում է հայագետ Ֆ. Կոմիքերի հետ, հրատարակում Հայկական հարցին միևրված մի մեմագրություն:

1921 թ. վերջերին Ն. Ադոնցը տեղափոխվում է Փարիզ: Նրա կյանքի փարիզյան տարիները (1921-1931 թթ.) լի են գիտական, ազգային, հասարակական բուռն իրադարձություններով: Նա գործում մասնակցություն է ունեցել փարիզահայ գրական կյանքի բոլոր մշակակալից իրադարձություններին, ընտրվել է (1928 թ.) Փարիզի Հայ գրական ակումբի մախագահ: Իր մասնակցությունն է բերել երիտասարդ գրողների «Ծարդգող» միության և Փարիզի Սամասարյան ժողովրդական համալսարանի աշխատանքներին, ղեկավարել համալսարանի հայագիտական բաժնի աշխատանքները: Գրական, ուսանողական, երիտասարդական, կանանց, արվեստագիտական և այլ միությունների հրավերներով բազմաթիվ դասախոսություններ է կարդացել հայ կյանքի ամենատարբեր հարցերի վերաբերյալ, թղթակցել հայ և օտար պարբերականներին:

1931 թ. աշմանը Ն. Ադոնցը տեղափոխվում է Բյուտել, ուր մշակակվել էր տեղի համալսարանի Արևելագիտության բաժանմունքի հայագիտության ամբիոնի վարիչ: Հայագետի կյանքի վերջին տասը տարիները կապված են սույն ամբիոնի հետ: Նա շարունակում է իր գիտական գործունեությունը, հիմնականում տպագրվում ֆրանսալեզու գիտական մամուլում, մասնակցում տեղի հայկական փոքրաթիվ համայնքի աշխատանքներին, երբեմն-երբեմն զեկուցումներով հանդես գալիս Բելգիայի «Հայ երիտասարդական միության» և «Հայ ուսանողական միության» միստերին:

Ն. Ադոնցի փարիզյան և բյուտելյան տարիների գործունեության վերաբերյալ արժեքավոր վավերագրեր են պահպանվել մրա անձնական թողոնում, որն այժմ պահվում է Համագգայինի Բելյուրի գրական պահոցում: Ադոնցյան արխիվը հայտնաբերվել է 1992 թ. վերջերին մեր կողմից¹: Այստեղ առանձին թղթապանակներով դասավորված են ականավոր հայագետի կյանքի վերջին տարիներին վերաբերող բազմաթիվ արժեքավոր

¹ Պ. Հովհաննիսյան, Ե. Փամպուրյան, Ականավոր հայագետ Նիկողայոս Ադոնցի անձնական արխիվը, տն «Ազդակ» օրաթերթ, Բելյուր, 1993 թ., 9 մարտի: Նաև՝ «Ազատամարտ» շաբաթաթերթ, Երևան, 1993, 9-15 ապրիլի, «Նպատակ» գիտահասարակական պարբերաթերթ, Երևան, 1993, N 8:

նյութեր, ինչպես նաև հայերեն, ռուսերեն, ֆրանսերեն լեզուներով ձեռագիր ուսումնասիրություններ (հիմնականում սևագիր ու ամսավարտ):

Անցած տարիների ընթացքում այդ աշխատանքներից մի քանիսը հրատարակել ենք: Այժմ ընթերցողների ուշադրությանն ենք մերկայացնում ադոնցյան մի թանկագին մասունք ևս, որ կրում է «Հայ հայտնի ակտյաններ անցյալում» խորագիրը: Սույն ինքնագիրը գրված է վանդակավոր թղթի վրա (21 x 30 սմ), դժվար ընթեռնելի է, իսկ որոշ հատվածներում՝ ուղղակի անընթեռնելի:

Դժվար է հստակորեն ասել, թե այն ե՞րբ և ի՞նչ առիթով է գրված: Թեև կարելի է կուսակել, որ կարող էր գրվել 1931-1935 թթ. ընթացքում: Դժվար չէ նաև կոսակել, որ այն գրված է որպես զեկուցում: Այս ենթադրության օգտին են խոսում նյութի գիտական ապարատի բացակայությունը, մեծ թվով հապավումներն ու կրճատումները, ամփոփյթ ձեռագիրը, ոճը և այլն: Սույն զեկուցումը մա կարող էր կարդալ Փարիզի Հայ գրական ակումբի միստերից մեկի ժամանակ, ինչպես կարդացել էր «Պոռշյան ընտանիքը Հայոց պատմության մեջ», «Նավասարդ», «Արտավան Արշակունի», «Հայերը բյուզանդական գիտության մեջ», «Խորենացու դերը գրականության մեջ» և այլ զեկուցումներ²: Կամ հանդես գալ Փարիզի Նուպարյան մատենադարանի կազմակերպած ասուլիսներից մեկի ժամանակ, որի ընթացքում հանդես էր եկել նաև «Մովսես Խորենացին և իր ժամանակը» դասախոսությամբ³: Վերջապես, հայտնի է, որ մա հանրամատչելի ոճով գրված զեկուցումներ է կարդացել նաև Բյուրակի «Հայ համալսարանականների միության» միստերում:

Աշխատանքը տպագրվում է մույնությամբ, ամհրածեշտ կետադրական միջամտություններով: Մեր կողմից ավելացված բառերն առնված են ուղղանկյուն [] փակագծերի մեջ: Բոլոր տողատակերը (գիտական ապարատը) կազմվել է մեր կողմից:

Տպագրելով և ընթերցողների ուշադրությանը մերկայացնելով ադոնցյան այս մասունքը, լիաճուս ենք, որ այն ամբողջական պատկերացում կարող է տալ մեծ հայագետի գիտական հետաքրքրասիրությունների շրջանակի և դրանց արտահայտման ամսպատելի դրսևորումների մասին: Ադոնցի գիտական ժառանգությունը մեզ համար թանկ է և ուսանելի իր դրսևորման բոլոր կողմերով, անգամ հանրամատչելի զրույցների ձևով արտահայտված զեկուցումների տեսքով:

Տպագրվող հոդվածի բնագիրը պահվում է Համագայիհի Բեյրութի գրական պահոցի Նիկողայոս Ադոնցի թողոնում (տե՛ս Պահարան I, գրոց Գ / Ա 8, թ. 1-8):

² Տե՛ս «Հայ մշակույթի օր» ժողովածու, Փարիզ, 1932, էջ 153-155:

³ «Կյանք և արվեստ» տարեգիրք, Փարիզ, 1932, էջ 165: